



“Qafqaz Etno-Sosial Araşdırmalar Mərkəzi”nin Ermənistan Respublikası ilə bağlı təhlil hesabatı

Bakı 2007

Ermənistanda seçki qabağı ictimai-siyasi vəziyyət

Geridə qalan 2006-cı il Ermənistanın ictimai-siyasi həyatında bir sıra ciddi dəyişikliklərlə yadda qaldı. Bu özünü həm iqtidar, həm də müxalifət cəbhəsində göstərdi. Belə ki, hakimiyyət qüvvələri tərəfindən: 1) təhlükəsizlik şurasının katibi, Müdafiə Naziri Serj Sarkisyanın hakim “Respublikçılar” partiyasının rəhbərliyinə gətirilməsi ilə partiyanın mövqeyi daha da gücləndirildi; 2) hakimiyyətlə yaxın əlaqələri olan Ermənistanın bir nömrəli biznesmeni Qaşik Çarukyanın rəhbərliyi ilə iqtidaryönümlü yeni partiya-“Çiçəklənən Ermənistan” partiyası yaradıldı. Hansı ki, bu partiya gələcək seçkilərdə çox aktiv rol oynamaqla hakim partiya ilə “güclü siyasi rəqabət” deyil, “sosial rəqabət” şəklində yarışacaq və seçkilərdə aktiv iştirak edəcək.

Müxalifət cəbhəsində də müəyyən dəyişikliklər oldu. Belə ki, Koçaryan rejiminə qarşı 13 müxalifət partiyası birləşib “Antikriminal Bloku” yaratdı. Bəzi partiyalar yenidən bir araya gəldi. Lakin bütün bunlarla yanaşı hakim rejimin “aktiv siyasi”lərə qarşı apardığı həbslər, müxalifətin zəiflədilməsi istiqamətində atılan addımlar 2005-ci ildə olduğu kimi 2006-cı ildə də müxalifətin nisbətən zəif mövqeyi ilə yadda qaldı. Bütün bu proseslər istər hakimiyyət, istərsə də müxalifət cəbhəsində Ermənistan ictimaiyyətində qarşıdan gələn parlament və prezident seçkilərinə münasibətdə ciddi, aktiv irəliləyişlərə, fəllığa təsir göstərmədi.

Erməni ictimaiyyətinə yaxşı məlumdur ki, ötən seçkilərdə olduğu kimi bu seçkilərdə də kütləvi saxtalaşdırmalar olacaq və xalqın iradəsi nəzərə alınmayacaq. Digər tərəfdən də ölkənin “kriminal rejim” tərəfindən 10 ilə yaxın bir müddətdə idarə olunması, hakimiyyətin kriminallaşması, bəzi müxalifət mövqelərində də kriminal üsürlərin meydana çıxması, ölkədə iqtisadi çətinliklərin çoxalması, əhəlinin ölkə ərazisini tərk etməsi, bütün bunlarla yanaşı azad sözün, demokratiyanın boğulması erməni cəmiyyətinin seçkilərə passiv mövqe bildirməsinə səbəb olmuşdur.

Hələ 2006-cı ilin ortalarında Ermənistanda 1200 nəfər arasında aparılan rəy sorğusunda məlum olmuşdur ki, rəyi soruşulan respondentlərin 45%-i seçkilərdə iştirak etməyi düşünür. Həmin 45% respondentdən “nəyə görə iştirak etmək istədiyi” soruşulduqda 61%-i “vətəndaşlıq borcu” olduğu üçün, 18%-i seçki saxtakarlığının qarşısını almaq üçün, 9%-i isə mənsub olduğu partiyasını dəstəkləmək üçün iştirak edəcəyini bildirmişdir. Seçkilərdə iştirak etmək istəməyənlərə “nəyə görə” sualı verildikdə respondentlərin əksəriyyəti “seçkilərin ədalətli olmayacağına inandıqları üçün” cavabını vermişdir. Göstəricilərdən belə nəticəyə gəlmək olar ki, Ermənistanda keçirilən seçkilər total saxtakarlıqla hakim rejimin istəyinə uyğun keçirilir və bu da insanlarda seçkilərə inamsızlıq yaradır..

2007-ci il parlament seçkilərində demək olar ki, hansı partiya və blokların seçkilərdə iştirak edəcəyi təxminən cəmiyyətə bəllidir. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi iqtidar partiyası olan “Respublikaçılar” partiyası öz mövqeyini gücləndirməklə yenə də parlamentdə çoxluğu öz əlində saxlamaq üçün bütün vasitələrdən istifadə edir və edəcəkdir. İqtidaryönümlü yeni yaranmış “Çiçəklənən Ermənistan” partiyası isə artıq bir neçə aydır qanunsuz olaraq seçki kompaniyasına başlayıb. Yalnız onu demək kifayətdir ki, bir ilə yaxın bir müddətdə yaranmış bu partiyanın artıq 300 minə qədər üzvü, 400 ofisi vardır. Ermənistanda xeyriyyəçi kimi tanınan 50 yaşlı biznesmen, idmançı, “Dodi Qaqo” adı ilə tanınan, prezident R.Koçaryan ilə çox sıx əlaqələrə malik olan Qaqik Çarukyan pulsuz tibbi xidmətlər, humanitar yardımlar etməklə və digər xeyriyyəçilik tədbirləri ilə əhali arasında qısa müddət ərzində xeyli nüfuz qazanmışdır. Bu partiya seçkilərdə iştirak etməklə çoxluq qazanmaq niyyətindədir.

Şəffaf seçkilərin seçkilərin keçirilməsində təbii ki, iqtidar maraqlı deyil və olmayacaq. Əhalinin əksəriyyətinin ağır həyat şəraitində yaşamağa məhkum edildiyindən səsərin oğurlanmasında “humanitar yardım” faktorunu iqtidarın qalib gəlməsinə şərait yaradacaq. Bu bir çox siyasiləri narahat etməkdədir. “Demokratik Yol” partiyasının sədri Manouk Qasparyan Ermənistandakı ictimai-siyasi vəziyyətlə bağlı fikrində bildirir ki, Q.Çarukyanın nüfuzu böyükdür və get-

dikcə güclənir. Hətta onun bir zəngi ilə 100 min adamın ayağa qaldıra biləcəyini qəbul edənlər də vardır. Əgər nəzərə alsaq ki, bu partiyanın yaradılması birbaşa prezidentin dəstəyi ilə olub, onda Koçaryan rejiminin istədiyi şəkildə parlament seçkilərinin nəticələncəyi labüddür. Ümumiyyətlə ekspertlər 2007-ci il parlament seçkilərində əsasən “Respublikaçılar” və “Çiçəklənən Ermənistan” partiyasının ilk iki sırada yer alacağı fikri ilə razılaşırlar. Serj Sarkisyanın yaxın gündəlik “Hayots Aşxar” qəzeti 2007-ci ilin parlamentində çoxluğun “Respublikaçılar”, “Çiçəklənən Ermənistan” və “Daşnaksütyun” partiyalarına veriləcəyindən yazır. Hakimiyyətdəki oliqarxlar, məmurlar öz mövqelərini nəzarətlərində olan maliyyə mənbələrini qorumaq üçün bir araya gəliblər. “Respublikaçılar” partiyasının de-fakto lideri S.Sarkisyanın daşnaklarla da danışıqlara gedərək hakimiyyətə gəlmək üçün külli miqdarda vəsait ayırdığı, orduda zabitlər arasında daşnakların sayını artırdığı haqqında mətbuatda məlumatlar yayılıb. Hətta 28 Yanvar Silalı Qüvvələr günü ilə bağlı olaraq Müdafiə naziri orduda orta aylıq əmək haqqını (təxminən 500 USD dollarına qədər) artırılacağını və 412 zabitin mənzillə təmin olunacağını bəyan etməsi onun orduda sayları artan daşnaqların mövqelərini gücləndirməyə xidmət edən seçki təbliğatıdır.

Müxalifət partiyalarına gəlincə isə bir çoxları 2007-ci il parlament seçkilərində yer alacağına iddialıdırlar. Əsas müxalifət partiyalarından olan “Ermənistan Xalq Partiyası”, “Anrapetutyun” (Respublika), “Orinats Yerkir”, “Milli Birlik”, “Daşink” partiyaları bu ilki parlament seçkilərində qələbəyə iddialı əsas partiyalardır. Seçkilərə böyük ümidləri olan müxalifət partiyalarında hal-hazırda əsasən hansı blokda birləşmək, hansı partiya ilə birlik yaratmaq, namizədləri müəyyənləşdirmək məsələləri müzakirə olunan əsas məsələlərdəndir. Lakin müxalifət düşərgəsində gedən qeyri-müəyyənlik, birləşmə məsələlərində qəti qərara gələ bilməmələri seçkilərin hakim rejimin xeyrinə olacağına tam şərait yaradır.

Koçaryan rejiminin Rusiyapərəst mövqeyini anlayan, Avropa Birliyinin Ermənistanın siyasi həyatına laqeyd yanaşmağından narahat olan müxalifət

ABŞ-a daha çox ümidlər bəsləyir. “Anrapetutyun” partiyasının lideri Aram Sarkisyan müxalifətin ilk dəfə böyük koalisiyasının yaradılması tərəfdarı kimi çıxış edir. “Müxalifət vahid blok şəklində seçkilərə qatılmaqla böyük uğurlar qazanmaqla yanaşı, ilk dəfə olaraq parlamentdə aparıcı gücə sahib ola bilər. Biz bunu həm də dinc inqilab kimi dəyərləndirəcəyik” kimi fikirlər səsləndirir. Artıq “Anrapetutyun” partiyasının lideri Aram Sarkisyanla “Milli Birlik” Partiyasının lideri Artashes Qeqamyan arasında razılıq əldə edilib. Digər tərəfdən də qərbyönlü siyasəti ilə tanınan “Orinats Yerkir”, “Konstitusiya Hüquqları Birliyi” və 2005-ci ildə Samvel Babayan tərəfindən qurulmuş “Daşink” partiyaları vahid blokda birləşərək seçkilərə birgə getmələri haqda qərara gəldikləri məlumdur. Ermənistanın əsas müxalifət partiyalarından sayılan “Ermənistan Xalq Partiyası” öz qəti mövqeyini fevral ayında keçirəcəyi qurultayında bildirəcəyini desə də ekspertlər bu partiyanın “Milli Birlik” və “Anrapetutyun” blokuna daxil olacağı haqda fikirlər səsləndirirlər.

Arşak Sadoyan (Milli Demokratlar Birliyi) ilə Manouk Qasparyan (Demokratik Yol Partiyası) arasında seçkilərə blok şəklində getmək üçün razılışma imzalandığı haqda məlumatlar yayılıb.

Seçkilərin baykot edilməsinin tərəfdarları da vardır. Vətəndaş İtaətsizliyi Hərəkatının lideri Aleksandr Arzumanyan müxalifəti seçkiləri baykot etməsinə səsləyir. Hətta bu təşkilatın fevral ayından etibarın prezident R. Koçaryanın istefa tələbi ilə aksiyalara başlayacağı haqda məlumatlar var.

Əvvəlki iqtidar partiyası olan “Milli Hərəkat Partiyası”nın da bu seçkilərdə iştirakı gözlənilir. Hələ keçən ilin sonlarından “Anrapetutyun” və “Ermənistanın Azad İnkişafı” partiyası ilə bir blokda seçkilərdə iştirak edəcəkləri haqqında partiya rəhbərləri arasında müzakirələr gedirdi.

Seçkilərin total saxtalaşdırılması baş verərsə müxalifətin silahlı qiyama başlayacağı fikri ölkədə əhalinin narazı təbəqəsi tərəfindən qismən müdafiə olunur. Bu səbəbdən də artıq iqtidar indidən xalq arasında vahimə yaratmaqla yana-

şı, müxalifət partiyalarının aktiv siyasət aparmasının qarşısını alır. Regionlarda müxalifətin tədbirlər keçirməsinə polis ciddi şəkildə maneə törədir.

Siyasi analitiklərin fikrincə iqtidar yeni parlamentdə real müxalifətə 12-15 yer ayırmağı planlaşdırır. Ermənistan cəmiyyəti də yaxşı başa düşür ki, parlament və prezident seçkiləri istənilən halda əvvəlki seçkilər kimi xarici təsirin və xaricdən idarə olunmadan asılı olaraq keçiriləcəkdir.

Beləliklə, Ermənistanda seçki öncəsi siyasi yerdəyişmələri izlədikdən sonra onu demək olar ki, seçkilər bu avtoritar rejimli ölkədə qeyri-demokratik keçirilsə də, əsas maraq doğuran bu seçki qabağı ajiotaj zamanı siyasi cərəyanların ümumi siyasi xəttləri və meyllərinin ortaya çıxmasıdır. Bu isə Azərbaycanla bilavasitə bağlıdır. Çünki, seçkilərdə qalib gəlməyin ən mühüm faktoru Dağlıq Qarabağ məsələsinə münasibətdir. Yeniliklə, amma, erməniliyi pozmadan!

Ermənistanda Seçkilər və Nəticələri

Məlum olduğu kimi Ermənistanda 2007-ci ilin mayında parlament seçkiləri, 2008-ci ilin martında prezident seçkiləri keçiriləcəkdir. Əslində parlament seçkilərinin nəticələri bilavasitə prezident seçkilərinə təsir göstərəcəkdir. Buna görə də hazırda Ermənistan hakimiyyətdə olan siyasi qüvvə parlament və dolayısı ilə prezident seçkilərinə ciddi hazırlıq görür. Elə bu hazırlıq bəzi məqamları ölkənin gələcək siyasi mənzərəsiylə bağlı ehtimallara təkan verir. Təbii ki, bundan başqa bir də Ermənistanda keçiriləcək seçkilərə maraqlı olan xarici qüvvələr (ABŞ və Rusya) faktorunu da nəzərə almaq lazımdır. Bütün faktorların fonunda Ermənistanda seçkilər ərəfəsində aşağıdakı ssenarilərdən istifadə olunacağı ehtimal olunur:

1- “Siyasi Varis” ssenarisi

Qarabağ konfliktinin tərəflərindən biri kimi və xüsusən də “soyqırımı” məsələsi ətrafında dünya ictimaiyyətinin diqqətini yetəri qədər öz üzərinə cəlb etmiş erməni hakimiyyəti və onun başçısı R. Koçaryanın ölkə konstitusiyasına dəyişiklik edərək üçüncü dəfə prezident olmasına qarşı beynəlxalq təzyiqlərdən ehtiyat edir. Çünki ölkənin ali qanununda belə bir dəyişiklik etmək həm Ermənistanın beynəlxalq “nüfuzuna” zərbə vurur, həm də “demokratik və sivil” ölkə olmasına kölgə düşür. Belə olan halda Ermənistan prezidenti öz xələfi haqqında düşünməlidir; Qarabağ məsələsində Ermənistanın hazırkı mövqeyini müdafiə etsin, həm də ölkəyə ciddi siyasi və iqtisadi yardımlar göstərən erməni diasporunun və Ermənistanın qarantı olan Rusyanın etiraz etmədiyi, hətta dəstəklədiyi bir şəxs olsun. Eyni zamanda Koçaryan özündən sonra elə bir şəxsin prezident olmağını istəyir ki, ondan siyasi fiqur kimi istifadə edə bilsin. Koçaryan seçkilərdən sonra artıq heç də aktiv siyasətdən əl çəkmək fikrində deyil, hətta Ermənistanda bundan sonra da siyasi təsir gücünü qoruyub saxlamağı ən azı əlində olan biznes sahələri və maliyyə mənbələrini itirməmək naminə çox istəyir. Bu halda o, özünə sadıq bir insanı prezident görmək istəyəcəkdir. Bundan başqa

Koçaryanın hesablarına görə onun xələfi məhz Qarabağ ermənisi olmalıdır, Dağlıq Qarabağ münaqişəsini bütün detalları ilə dərinlən bilməli və Azərbaycan tərəfi ilə danışıqlarda bu gün olduđu kimi radikal daşnaqların mövqeyindən çıxış etməlidir. Onun xələfi eyni zamanda iqtisadi-siyasi baxımdan Ermənistanın asılı olduđu Rusiyanın da tələblərinə cavab verməlidir. R. Koçaryan xələf təyin etməkdə ölkədaxili vəziyyəti, Ermənistanda güclü radikal siyasi qüvvə olan “daşnaksütyunun” və xaricdə ölkə üçün əhəmiyyətli işlər görən, ölkəyə maddi dəstək duran erməni lobbisinin maraqlarını da diqqətə almalıdır. Bütün bu tələbləri nəzərə alaraq, R. Koçaryan özündən sonra, Ermənistanda ona bərabər fiqur sayılan, Qarabağ ermənisi, erməni diasporu və Rusiyanın hakim dairələri tərəfindən “tanınan”, hazırki Ermənistan iqtidarına sədaqəti ilə məşhur, Respublikaçılar Partiyasının idarə şurasının sədri, Ermənistan müdafiə naziri və nəhayət ölkənin Təhlükəsizlik Şurasının katibi Serj Sarkisyanı “Siyasi Varisi” kimi elan etmişdi.

Belə olduđu halda Koçaryanın baş nazir postunu tuta biləcəyi mümkün olur. Ekspertlər həmin müddətə kimi baş nazirin səlahiyyətlərinin genişlənəcəyini qeyd edirlər. Onların fikrincə, 2006-cı ilin noyabrındakı konstitusiya dəyişiklikləri bunu nəzərdə tutur.

Erməni «Haykakan Jamanak» müxalifət qəzeti bildirir ki, əgər hazırda Ermənistandakı hakim koalisiyanın tərkib hissəsi olan və baş nazir Andranik Marqaryanın və müdafiə naziri Serj Sarkisyanın başçılıq etdikləri Respublikaçı Partiyası parlament seçkilərində səsərin çoxunu qazansa, Sarkisyan baş nazir təyin oluna bilər. Həmin ssenariyə görə, bu halda Sarkisyan 2008-ci ildə prezident seçkilərində iştirak etmək qərarına gələcək və Koçaryana baş nazir postunu təklif edəcək.

2-"üçüncü prezidentlik" ssenarisi

Bəzi təhlillər isə əslidə Siyasi Varis ssenarisinin oyundan ibarət olduğunu göstərir. Yəni Koçaryan bu yolla Sarkisyanı irəli sürərək sonra isə onu “vurmağı” planlaşdırır. Ermənistan prezidenti Robert Koçaryanın 2008-ci ildə səlahiy-

yət müddəti başa çatandan sonra da siyasətdə qalmaq niyyətində olduğunu bəyan etmişdir. Ermənistan prezidenti qarşısına bir məqsəd qoyub: onun "cib təşkilatı", siyasi müstəvidə heç bir nüfuzu olmayan Çiçəklənən Ermənistan Partiyası üçün rahat fəaliyyət şərtləri yaratmaq. Bu ssenari üzrə parlament seçkiləri keçirib deputat heyəti formalaşdırandan sonra R.Koçaryan üçüncü dəfə prezident seçilməyə hazırlıq görmək istəyir. Ermənistandakı siyasi partiyaların və prezidentliyə potensial namizədlərin diskreditasiyası bu məqsədlərə xidmət edir. Məhz Robert Koçaryanın əmrindən sonra Ermənistan İnqilabi Federasiyası fəallığını azaldıb. Sıralarını artırmağa başlayandan sonra, ölkədə güclü siyasi qüvvəyə çevrilən Respublikaçılar Partiyasına isə ağır zərbələr vurulur. Bu partiya qarşı konkret addımlar atılır. Partiyanın rəhbərlərindən biri Akop Akopyanın həbsi buna dəlalət edir. Şübhə olunmur ki, bu addım partiyanın İdarə Şurasının sədri, müdafiə naziri Serj Sarkisyan qarşı yönəlib. Robert Koçaryan siyasi müstəvidə varisi elan etdiyi Serj Sarkisyanı vurur, onu maksimum dərəcədə zəiflətməyə çalışır. Beləliklə, siyasi arenada tək güclü siyasi fiqur kimi qalmaq planlaşdıran Koçaryan, yaranacaq gərgin daxili siyasi-ictimai vəziyyətdə özünü yeganə xilas-kar kimi göstərməyinə şərait yaradır.

Ermənistan Konstitusiyasının R.Koçaryana üçüncü dəfə prezident seçilməyə imkan verməməsi də ciddi səd sayıla bilməz. Ali qanunun şərtlərinə ölkədə heç vaxt riayət olunmadığını nəzərə alsaq, 2007-ci ildəki seçkilər nəticəsində formalaşacaq parlamentin Konstitusiyaya lazımi dəyişikliklər edəcəyi şübhə doğurmur. Dağlıq Qarabağda da separatçıların lideri Arkadi Qukasyan üçüncü dəfə "prezident" olmaq istəmədiyini desə də, "geniş ictimaiyyət nümayəndələri" arasında kütləvi şəkildə "A.Qukasyanı üçüncü dəfə prezident seçək!" şüarı altında kompaniya aparılır, imzalar toplanır. Xankəndindən fərqli olaraq, Yerevanda "üçüncü prezidentlik" ssenarisi daha qanlı olacaq. Parlament və prezident seçkiləri ərəfəsində Ermənistanda vətəndaş müharibəsinə yaxın situasiya yaranacaq, hakimiyyət və müxalifətdəki kriminal qüvvələr arasında kəskin toqquşmalar

başlayacaq. Bu zaman prezident R.Koçaryanı ölkəni "xaosdan qurtaran xilaskar" kimi meydana atılacaq, üçüncü prezidentliyini qanuniləşdirəcək.

3- “Rəngli inqilab” ssenarisi

Yaxın və Orta Şərqdə ABŞ-ın hərbi kontingentini artırmaq haqqında danışıması, İraqdan çəkilmək fikrinin olmaması, əksinə baş nazir Əl Malikini məzhəbçilik etməkdə günahlandırması onun Qafqaza da nüfuzunu artırmaq planlarının olmasından xəbər verir. Amerikanın bölgəyə nüfuzu Ermənistanda siyasi hakimiyyəti dəyişməlidir. Ona görə ki, Koçaryan tamamilə Rusiya xəttini müdafiə edir. Bu xətdə Ermənistanın daxili siyasi həyatının gərginləşməsi əsas diqqət mərkəzindədir.

Rusiyada nəşr olunan “Seqodnya” qəzeti Gürcüstan, Ukrayna və Qırğızıstanda baş tutmuş rəngli inqilablara toxunaraq qeyd edir ki, rəngli inqilabların növbəti dayanacağı Ermənistandır. Qəzetin məlumatına görə, Vaşinqtonda 2007-ci ildə Ermənistanda keçiriləcək parlament seçkiləri nəticəsində hakimiyyətin dəyişməsi planı işlənib hazırlanıb. Planın Vaşinqtondakı “Varis” Fondu tərəfindən hazırlandığı qeyd olunur. “Varis” Fondu erməni planını “Ənvər Sədat-2” layihəsi adlandırır.

Vaşinqtonda Serj Sarkisyanı ciddi fiqur kimi etimad göstərməyiblər: Dövlət Departamenti Sarkisyanın Moskvanın adamı olduğunu yaxşı bilirlər. Lakin 2006-cı ilin sentyabrında Gürcüstanda erməni xüsusi xidmətinin (onlar Sarkisyanın himayəsindədir - red.) köməyi ilə Rusiya zabitləri ifşa olunanda Sarkisyanın etibar artıb. Bəzi məlumatlara görə, gürcü xüsusi xidmətini rusların üstünə Sarkisyan qaldırıb. Məhz bu hadisələrdən sonra “Varis”Fondu 2007-ci ildə Ermənistanda hakimiyyət dəyişikliyi planının həyata keçirilməsinə dair planını Corc Buş administrasiyasına təqdim edib.

Bu ssenarisinə görə, 2007-ci il parlament seçkilərində Ermənistanda qərb-yönümlü və rusiyayönümlü siyasi qüvvələr qarşı-qarşıya gələcək. Amerikalılar hər iki tərəfi hazırda toqquşmaya sazlayır. Koçaryanın seçkiləri saxtalaşdıracağı “Varis” Fondunda şübhə doğurmur. Belə olan halda Yerevan küçələrində gənc-

lər təşkilatlarının kütləvi n mayiřl ri bařlayacaq. Ermənistandakı iętiřařlar Rusiya rəhbərliyi  c n pis xəbər olacaq. Serj Sarkisyan ölkədə siyasi sabitliyin bərpa olunması  c n Moskvaya Koçaryanın qurban verilməsini təklif edəcək. Abařidze v  Akayev kimi, Koçaryan da Moskvaya gedəcək, Ermənistanda isə növ-b d nk nar prezident seękil ri keęiril c k. Erməni  mummilli, dařnaklar, respublikaçılar, kriminal sahibkarlar Serj Sarkisyanı dəstəkləyəcək.

Varis” hesab edir ki, hakimiyyət d yiřikliyi məhz 2007-ci ildə bař verməlidir.  unki gələn ilin əvvəllərində Respublikaçılar Partiyasından prezidentliyə namizəd Con Makkeyn  z seęicil rin  Qafqaz ərazilərinin k kl  d yiřikliyini təklif edəcək. Makkeyn müvafiq Azərbaycan - Ermənistan saziřinin imzalanması mərasimində vasitəçi kimi iřtirak etməyi nəzərdə tutub. Yeni d yiřiklikl r  görə, Ermənistandan Rusiya hərbçiləri çıxarılacaq, əvəzinə NATO gələcək.

Ermənistanda müxalifət d ř rg sind  mövcud olan hazırki ab-hava bu ssenariyə münbit ř rait yaradır. Beləki Ermənistan müxalifəti qarřıdan gələn parlament seękil rini hərbi kampaniyaya oxřadır v  ölkə müxalifəti Koçaryan hakimiyyətini inqilab, hətta v t ndař müharibəsi yoluyla devirmək niyyətindədir.

Nəticə

Nəticə olaraq bunları demək olar; 2007-ci ilin mayında Ermənistanda keęiril c k parlament seękil rinin nəticəsindən asılı olaraq siyasi d yiřiklikl r g z-l nilir. Bu d yiřiklikl rin mahiyyəti və yuxarda g st rilmiř ssenarilərin hansına müvafiq olacaęı isə bilavasitə parlament seękil rinin nəticələrindən asılı olacaqdır. Böyük bir ehtimalla hazırda Ermənistandakı hakim koalisiyanın tərkib hissəsi olan və bař nazir Andranik Marqaryanın v  müdafiə naziri Serj Sarkisyanın bařçılıq etdikləri Respublika Partiyası parlament seękil rind  səslərin çoxunu qazanacaq v  Sarkisyan bař nazir təyin olunacaq. Həmin ssenariyə görə, bu halda Sarkisyan 2008-ci ildə prezident seękil rind  iřtirak etmək qərarına gələcək v  Koçaryana bař nazir postunu təklif edəcək. Bu arada 2006-cı ilində konstitusiyada edilmiř d yiřiklikl rl  bař nazirin səlahiyyətləri geniřl ndiril c k. Erm -

nistan hakimiyyətindəki bu dəyişiklik mahiyyət etibarı ilə dəyişiklik olmasa da, həm Rusiyanın, həm ABŞ, həm hazırkı hakimiyyətin, həm erməni lobbisinin və həm də ölkədaxili ictimai-siyasi mühitin maraqlarına hesablanmış bir dəyişiklikdir. Lakin bu fikir Ermənistanda inqilabi yolla hakimiyyət dəyişikliyi də istisna etmir.

Eyni zamanda onu da söyləyə bilərik ki, bu ermənilərin bizə göstərdiyi vitrindir. Bu vitrinin arxasında daha maraqlı proseslər cərəyan edə bilər. Çünki ermənilərin başlıca xüsusiyyəti onların qəflətən dəyişə bilmələridir. Ehtimal olaraq söylədiyimiz fikir, yəni Koçaryan hakimiyyətdə bilavasitə təmsil olunmasa da onun xəttinin davam edəcəyi daha çoxdur. Amma yenə hər şey qəflətən dəyişə bilər. Bu əlbəttə böyük dövlətlərin razılığından da asılıdır.

Ermənistanda iqtisadi vəziyyətin təhlili

Verilən məlumatlara görə Ermənistanın əhalisi 3 milyon nəfərdən artıqdır. Lakin bir çox beynəlxalq təşkilatların tədqiqatlarına əsasən Ermənistanı son bir neçə il ərzində təxminən 635 min nəfər insan tərk etmişdir(əhalinin təxminən 30 %-i). Hətta Ermənistan Respublikasında yerləşən bir neçə ölkənin diplomatik nümayəndəlikləri dörd ildən bir apardığı araşdırmalar nəticəsində məlum olmuşdur ki, hal-hazırda Ermənistnada ən çox 1,2 milyon nəfər əhali vardır. əhalinin bu cür sürətlə azalması prosesinin iki əsas səbəbi vardır: 1) təbii azalma; 2) miqrasiya.

Ermənistanda əhalinin təbii artım prosesi neqativdir, yəni artım -0,25%-dir. Lakin bu amilin əhalinin belə sürətlə azalması prosesinə təsiri o qədər də böyük ola bilməz. Ermənistanda əhalinin sürətlə ölkəni tərk etməsi prosesi gedir. Onu da qeyd edək ki, Ermənistan əhalisi yüksək savadlılıq dərəcəsinə malikdir. Əhalinin təxminən 99%-i savadlı sayılır. Ölkəni tərk edənlərin də demək olar ki, hamısı savadlı kadrlardır. 1991-1997-ci illər ərzində ölkədəki hüquqşünas, iqtisadçı və müəllim kadrlarının 12%-i, 1997-ci ildən bu günə qədər isə təxminən 18-20% ölkəni tərk etmişdir. Diqqət edilirsə ölkəni tərk edənlərin sayı Koçaryan komandasının hakimiyyəti dövründə artmışdır. Onların ölkəni tərk etmə səbəbi kimi isə korrupsiya, iqtisadiyyatın inhisarlaşması göstərilir. Əhalinin azalmasına baxmayaraq adambaşına düşən milli gəlir dəyişməz qalmaqdadır. Yəni əhali azaldığı halda ümumimilli gəlirin bölünməsi prosesində hər bir vətəndaşa düşən gəlir artmır.

Əhalinin miqrasiyası Ermənistan iqtisadiyyatına çox ciddi təsir göstərir. Belə ki, Ermənistanı tərk edənlər orta təbəqənin nümayəndələridir. Ola bilər ki, cəmiyyətin daha demokratik və azad düşüncəli hissəsi olan orta təbəqənin ölkəni tərk etməsi Ermənistan hökumətinin düşünülmüş siyasəti olsun. Az təminatlı insanı təsir altında saxlamaq daha asandır.

Bütün bunlara baxmayaraq dünyanın hər tərəfinə yayılan ermənilər orada əldə etdikləri gəlirlərdən öz ölkələrinə hər il ianə və yardımlar göndərirlər. Bu yardımlar isə Ermənistan büdcəsinin kəsirlərini aradan qaldırmağa sərf edir. Lakin fondların və ayrı-ayrı milyonçuların göndərdiyi maliyyə yardımlarının adətən hesabatı aparılmır və bu istiqamətdə yeyintilər. Son illər ABŞ-da yaşayan erməni əsilli milyarder Kerk Kirakosyan 2002-ci ildə Ermənistana 160 milyon dollar həcmində maliyyə yardımı etmişdir (hal-hazırki büdcənin 10%-i miqdarında). Lakin onun göndərdiyi vəsait əhalinin sosial-iqtisadi vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasına deyil, daha çox möxenasiyalar və maliyyə fırıldaqlığı etmə imkanı olan yol və bina tikintisinə yönəldilmişdir. Hətta Ermənistan iqtisadiyyatında rekord artım məhz tikinti sahəsində olmuşdur(27 %).

Ermənistan rəhbərliyinin verdiyi rəsmi rəqəmlərə görə ötən il ölkə iqtisadiyyatı 13% artmışdır. Büdcə kəsiri cəmi 2,3% olmuşdur. 2007-ci il üçün büdcə 1,6 milyard dollar nəzərdə tutulmuşdur. ölkənin xarici borcu 1,3 milyard dollar təşkil edir. Verilən məlumatlara görə 2006-cı il dramın möhkəmlənməsi ili kimi səciyyələnir. “Heritage” fondunun hesabatına görə Ermənistan iqtisadiyyatı azadlıq və şəffaflıq dərəcəsinə görə dünyanın 161 ölkəsi içərisində 32-ci, Avropanın 41 ölkəsi içərisində isə 12 yeri tutmuşdur. İlk olaraq bu rəqəmlərdən Ermənistan iqtisadiyyatında proqresin olduğu müşahidə edilir. Lakin məhz erməni ekspertlərinin rəylərinə görə bütün bunlara “qara iqtisadiyyat”ın statistik “uğurlar”la gizlədilməsidir. Belə ki, əgər dram dollara nisbətən möhkəmlənmişdirsə onda ölkədə qiymətlər aşağı düşməlidir. Lakin bu proses baş vermir. Bundan əlavə erməni şirkətlərinin təxminən 90%-i “kölgə”də işləyir və onların maliyyə dövriyyəsi təxminən Ermənistan büdcəsinə bərabərdir. Əsas diqqəti cəlb edən cəhət odur ki, Ermənistanda yeni iqtisadi sahələr açılmır və Ermənistan iqtisadiyyatının “uğurlar”ı köhnə iqtisadi sahələrin hesabınadır. Bu sahələrin demək olar ki, böyük əksəriyyəti xarici, xüsusilə rus iş adamlarının əlində cəmləşmişdir. Ermənistanın energetikası, təbii qazı və s. kimi xüsusi əhəmiyyətli sahələri ilə yanaşı artıq Ermənistan dəmir yolu da Rusiyanın “Rusiya Dəmir Yolları” şir-

kətinə veriləcəkdir. Bu sahənin inkişaf etdirilməsi üçün cəmi 170-180 milyon dollar vəsait tələb olunur. Bu onu göstərir ki, Ermənistanda daxili maliyyə imkanları olduqca məhduddur və hətta bu qədər ucuz bir layihəni həyata keçirmə imkanı yoxdur. Bir faktı da qeyd etmək lazımdır ki, Ermənistan rəhbərliyində təmsil olunan oliqarxlar isə bu cür projelərə maraq göstərmir. Onlar daha az pul xərcləyib daha çox qazanc əldə etmək istəyirlər. Buna misal olaraq almaz və qızıl ticarəti üzərində olan nəzarəti göstərmək olar.

Ermənistanda istehsalatın 55%-ə qədəri 44 ailənin əlində cəmləşmişdir. Bu isə Ermənistan iqtisadiyyata mənfi təsirini göstərməkdədir. Çünki iqtisadi sahələr inhisarlaşmış və siyasiləşmişdir. Bu cür iqtisadi sahələrdə gizli əməkdən istifadə olunur ki, bundan da Ermənistan büdcəsinə vergi ödənilmir.

Bu yaxınlarda "Forbes" jurnalının açıqladığı "Ermənistanın ən varlı 10 adamı" siyahısında birinci yeri tutan Qaşik Çarukyan (varidatı 500 milyon dollar həcmində qiymətləndirilir) Ermənistanda 300 nəfər iri vergi ödəyicisi arasında 76-cı yeri tutur. Bundan əlavə bu siyahıda Ermənistan prezidenti R. Koçaryan, Müdafiə Naziri Serj Sarkisyan və digər hökumət üzvlərinin adı vardır. Hətta qeyri-rəsmi məlumatlara görə S.Sarkisyanın 1 milyard dollara qədər varidatı vardır və o, Ermənistanın ən varlı adamıdır. Təbii ki, hakimiyyətdə təmsil olunan nazirlər və Q. Çarukyan kimi prezidentə yaxın olan şəxslər bir çox hallarda vergidən yayınır, iqtisadi sahələr üzərində monopoliya yaradır və gizli iqtisadiyyatla məşğul olur.

Ermənistanda rüşvətخورluq və korrupsiya, qeyri-səmimi idarəçilik və bu kimi bir çox neqativ hallar da mövcuddur. Aparılan rəy sorğuları bunu deməyə əsas verir. Rüşvət verirsinizmi? sualına rəyi soruşulanların 77%-i rüşvət vermə, 23%-i isə şəxsi prinsiplərimə görə vermərəm deyə cavablandırılıb. Ermənistan hakimiyyətinin ən əsas vəzifəsi nə olmalıdır? sualına isə respondentlərin 74%-i korrupsiyanın aradan qaldırılması cavabını vermişdir.

Özünün son çıxışlarından birində Ermənistan prezidenti bildirmişdir ki, büdcənin təxminən 26%-ə qədəri elm və təhsilə ayrılmışdır.lakin yuxarıda qeyd

edilən amillər və xüsusilə ixtisaslı kadrlara lazımi şəraitini yaradılmaması bunun effektivliyini azaldır.

Səhiyyə də Ermənistanda inkişaf etmiş sahə sayılır. Lakin verilən məlumatlarda görə iqtisadi imkanlı ucubandan xəstə əhalinin təxminən 60%-ə qədəri səhiyyə xidmətlərindən istifadə edə bilmir.

Ermənistan hakimiyyətinin apardığı qeyri-normal və ancaq hakimiyyətlərini əllərində saxlamağa xidmət edən xarici siyasətləri nəticəsində ölkə iqtisadiyyatı bərbad vəziyyətə düşmüşdür. Əgər Ermənistan hökuməti sadəcə Türkiyə ilə əlaqələrindəki əngəllərdə kompromisə getsə vətəndaşlarının şəxsi gəlirləri təxminən 4 dəfəyə qədər arta bilər.

Ermənistan rəhbərliyinin həyata keçirdiyi siyasət onu eyni zamanda bütün regional və beynəlxalq layihələrdən də kənarda qoymuşdur.

Ermənistan Respublikasında baş verən iqtisadi hadisə və cərəyan edən proseslərə nəzər salmaq Azərbaycan dövlətinin maraqları daxilindədir. Çünki bu ölkə daxilində cərəyan edən iqtisadi proseslər transmilli layihələrdən kənarda baş verməkdədir. Bu Ermənistan iqtisadiyyatına qeyd etdiyimiz kimi mənfi nəsir göstərir. Amma? ... İran təcrübəsinə baxmaq lazımdır. doğrudur İran neft qiymətidir. Ancaq biz ehtimal variantına baxmalıyıq. Belə ki, Ermənistan bu ticarət nəticəsində ekstremal iqtisadiyyat qura bilərlərmi? Ermənilər diasporun ianələr sistemini işlək iqtisadi münasibətlər mexanizminə çevirə bilərlərmi? Misal olaraq onu deyək ki, ermənilər ərəb ölkələrinin mineral su bazarının demək olar ki, inhisarçılarından sayılırlar. Belə alternativ gəlir sahələrini ermənilər çoxalda bilərlərmi? Bu suallar hər halda Azərbaycan iqtisadçılarını düşündürməlidir. Çünki Azərbaycanın Ermənistana təsir vasitələrindən biri iqtisadi təsirdir.

Bizim apardığımız təhlillərdən sonra qarşımıza belə bir sual çıxır. Bizə nə lazımdır? Biz belə düşünürük ki, bizə bir şeyi bilmək lazımdır. Bu isə hər şeyin mövcudluğunda lazımı bir məqamdır. Hərəkət fəlsəfəsi və hərəkət məntiqi. Ermənilərin hərəkət fəlsəfəsinin isə bizə də aidiyyəti vardır ki, bunu biz 19 ildir ki, hiss edirik. Nə qədər qəbul etmək istəməsək də bu hərəkət məntiqi çox sadə və sadə olduğu qədər də effektivdir. Elə götürək Qarabağla bağlı sülh danışıqlarını. Danışıqlar gedir, sanki hər şey həll olunur. Birdən ermənilərdə hakimiyyət dəyişir, Levonu Robert əvəz edir. Proses bir daha geriyə atılır.dövrü təkrarlar silsiləsi. Azərbaycan isə iqtisadi inteqrasiyalarla daha çox iqtisadiləşir və öz əllərini bununla güc tətbiq etmə istiqamətində buxovlayır. Bəs bu zaman Ermənistan nə udur?! Ermənistanın udduğu əsas amili isə biz bəlkə də lazımınca görmürük. Bu laqeydlikdir. Bəli, artıq bir çox hallarda insanlarımızın təfəkküründən erməni məsələsi silinməkdədir. Ermənilər üçün daha çox iqtisadiləşmiş bir cəmiyyətlə, yəni bəlkə ilk baxışda gülməli də görünsə hissiyyəti itmiş bir cəmiyyətlə danışıqlar aparmaq daha sərfəlidir. Bu pessimizm kimi görsənə bilər. Amma bu bir pessimizm deyildir. Bu qoyulan sualdır. Cavab isə dövrü təkrarlanmanın qarşısını alacaq bir mexanizm tapmaqdır. Gəlin bir şeyi etiraf edək ki, bizim fələstinlilər kimi müqavimət hərəkətimiz yoxdur ki, biz öz “ağressivlimiz”illərlə qoruyaq.

Dövrü təkrarı necə saxlamaq olar?! Bəlkə vitrində dövlətdən asılı olmayan bir müqavimət yaratmaqla. Xeyr, bu optimal deyil. Çünki o, zaman ermənilər zərbəni məhz bizim iqtisadiyyata vura bilər. Axı iqtisadiləşən və firavanlaşan cəmiyyət daha kövrəkdir. Çünki onun itirə biləcəkləri var. Bəs bu sonsuzluğa uzanan dövrü təkrarı necə saxlamaq olar? Olar! Sadəcə Azərbaycanda iqtisadi maraqlı olan və ermənilərə təsir edən qüvvələrin yadına salmaq lazımdır ki, dostlar, İran ssenarisi yadınızdadırmı? Bəli biz “müttəfiqlər”imizin yadına bunu tez-tez salmalıyıq. Biz elə bir zamanda yaşayırıq ki, bu dövlətlərin xarici siyasətlərini yönəldən xarici işlər idarələri yox, transmilli şirkətlərdir. Amma doğrusunu Allah bilir! Bəlkə bu dövrü

təkrarı saxlayacaq yollar da var. Çünki bizim qələbəmiz dövrü təkrarın dayanmasındadır.

25.01.2007

Müəllif hüquqları © "Qafqaz Etno-Sosial Araşdırmalar Mərkəzi", Bakı 2007.
Materialdan istifadə etməyə icazə verilir. Mənbəni qeyd etməyiniz vacibdir.

Bütün hüquqlar qorunur.

www.qesam.org

info@qesam.org